

СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ОВС ЯК ФАКТОР СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ МІЛІЦІЄЮ ТА НАСЕЛЕННЯМ

Співробітництво і партнерські відносини між міліцією та населенням – не просто символ демократичних перетворень у суспільстві або данина моді. Вони, як підказує соціально-наукова теорія, самі по собі мають багатофункціональну цінність. Остання полягає у підвищенні ефективності роботи міліції, підсиленні регулюючої ролі права і полегшенні підтримки стабільного правопорядку в суспільстві, сприянні розкриттю та попередженню злочинів, створенні позитивної соціально-психологічної атмосфери в країні, зменшенні тривожності суспільної свідомості.

Під співробітництвом, як правило, розуміється діяльність декількох суб'єктів для досягнення спільної мети або взаємозалежних цілей. Вступаючи у відносини співробітництва, кожний з його учасників ризикує, тому що результат взаємодії залежить не тільки від його власних дій, але й від дій інших учасників. Засобами зменшення ризику є: або отримання певної інформації про потенційних партнерів, формування соціальних уявлень про них, або зменшення тривалості співробітництва, спрощення його форм, чи, навіть, відмова від нього. Таким чином, установка на тривалу взаємодію з певним об'єктом спирається на уявлення людини про нього, а ці уявлення, у свою чергу, базуються на знаннях, фактах та минулому досвіді.

Застосування наведених теоретичних положень щодо аналізу співробітництва ОВС та населення дозволяє визначити його як поєднання зусиль працівників міліції та певних груп пересічних громадян для досягнення спільної цілі або взаємопов'язаних цілей. Характер цього процесу визначається уявленнями вказаних суб'єктів один про одного. Ці уявлення мають соціальний характер, оскільки народжуються та розповсюджуються у межах певних соціальних груп. Незалежно від бажань як міліції, так і населення, вони є об'єктивними і відіграють істотну роль в їх оцінці одне одним.

Проблема соціальних уявлень вже протягом багатьох років є одним з об'єктів аналізу в соціальній психології та соціології. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених, що займалися цим питанням, слід назвати Зімбардо Ф., Ляйпе М., Бауера М., Гескела Дж., Московічі С., Андрєєву Г.М., Агєєва А.С., Ядова В.О. тощо.

Останнім часом соціальним уявленням все більше приділяється уваги у процесі вирішення практичних та теоретичних проблем, пов'язаних з міжгруповою взаємодією, координацією зусиль декількох колективних суб'єктів. Стосовно органів внутрішніх справ ці питання висвітлюються у роботах представників відомчої науки, перш за все Національного університету внутрішніх справ: Соболева В.О., Свеженцевої Ю.О., Руценка І.П., Попової Г.В. та інших.

В аналізі соціальних уявлень у правоохоронній сфері особливе значення набуває дослідження громадської свідомості. Відсутність знань про думку різних груп громадськості щодо правоохоронних структур утруднює

формування партнерських відносин з ними, вибір форм та каналів інформаційної роботи.

Все це зумовлює актуальність даної роботи, яка ставить своєю метою охарактеризувати реальну та ідеальну модель працівників міліції, вимоги, що висуває населення до них.

Емпіричним підґрунтям нашого аналізу були соціологічні дослідження, проведені в 1999–2004 рр. у Харківській області науково-дослідною лабораторією соціальної та психологічної роботи в ОВС Національного університету внутрішніх справ, що торкались питань оцінки міліції, рівня довіри до неї, особливостей взаємодії з органами правопорядку тощо.

Аналіз даних згаданих вище досліджень свідчить про те, що наразі ставлення до органів внутрішніх справ не можна назвати позитивним. Більш того, за останні 5 років образ міліції залишився фактично без змін. Так, у 1999 р. певну довіру місцевим органам міліції висловили 52%, в 2004 р. – 55%.

Для того, щоб виявити ставлення до міліції, у 2004 р. респондентам було надано низку тверджень, які характеризують її позитивно або негативно. Згода з позитивними твердженнями та незгода з негативними є показником позитивного образу міліції, і навпаки, негативне ставлення виражається у згоді з негативними твердженнями та незгоді з позитивними.

Слід зауважити, що хоча ОВС довіряють у тій чи іншій мірі 55% респондентів, позитивні установки до їх працівників спостерігаються у групі, що в середньому на 20% менша, тобто тільки у 31-35%. Фактично населення поділено на три приблизно рівні групи більш позитивно налаштованих, менш позитивно та байдужих або тих, хто не визначився. Приблизно такі ж дані були отримані і в 1999 р.

Хоча дві третини опитаних згодні з твердженням, що чесній людині нема чого боятися міліції, приблизно стільки ж вважають, що люди звертаються до міліції тільки тому, що їм більше ні до кого звернутись за допомогою. Таким чином, можна твердити, що у населення стосовно міліції спостерігається установка не на співробітництво, а відгородженість і налаштованість на контакти тільки у крайньому випадку.

Дуже часто люди взагалі не звертаються в міліцію, знаючи про правопорушення чи злочини, навіть тоді, коли самі є потерпілими. Серед причин небажання контактувати з правоохоронцями у 1999 р. респонденти відзначили зневіру в можливостях міліції (55%), острах помсти з боку злочинців (32%), брутальність і вимагання з боку працівників правоохоронної системи (10%), тяганину, значні витрати часу (9%).

У 2004 р. основними причинами відмови від співпраці з правоохоронними органами знов таки були: тяганина і бюрократизм (47%); упевненість у даремності звернення (26%); марна трата часу (15%); низький професіоналізм та небажання міліції захистити «просту» людину (по 6%).

Головними недоліками міліції як державного органу населення називає, перш за все, погану технічну оснащеність (40%), корупцію, хабарництво (37%) та неправильний підбір кадрів на службу (26%). Такі хиби, як внутрішня корупція, уседозволеність, перевищення влади та службових повноважень, поганий контроль над міліцією з боку державних органів та проку-

ратури, тяганину відзначило близько чверті опитаних. Застосування фізичного та психічного насильства, кругова порука притаманні міліції на думку 15%. І тільки 8% опитаних вважає, що недоліків немає.

Соціальні уявлення про міліцію – це насамперед уявлення про її працівників. Останні оцінюються з двох боків: як особистості, і як професіонали. Специфіка діяльності правоохоронців, яка спрямована на захист громадян, охорону закону, її публічний характер зумовлює нерозривність цих двох аспектів оцінки.

Проте дослідження свідчать, що громадяни досить негативно оцінюють особисті якості працівників міліції. З цього можна зробити висновок, що працівник міліції не є для них авторитетом.

Так, у 1999 р., порівняння сприйняття понять «міліціонер», «авторитетна людина» і «людина, якій я довіряю» показало, що тільки 13% опитаних ототожнювали образ міліціонера з авторитетною людиною і 10% – із людиною, якій довіряють. Тільки четверта частина опитаних відзначила наявність позитивних якостей, властивих іміджу міліціонера. Це дисциплінованість, доброта, чесність, справедливість, уміння спілкуватися з людьми.

Те ж саме стосується і уявлень про фахові характеристики. Порівняння працівників міліції з іншими професійними групами за такими критеріями, як рівень пияцтва, агресивності, хабарництва, ступінь зв'язку зі злочинним світом, напруженість і небезпека роботи, сміливість і мужність, інтелектуальний рівень показало, що, на думку більшості населення, за рівнем пияцтва, інтелектуальним рівнем, рівнем життя і ступенем зв'язку зі злочинцями працівники міліції від іншої частини населення практично не відрізняються. У гірший бік вони відрізняються за рівнем агресивності, хабарництва, ступеня напруженості і небезпеки роботи. Проте, в уявленні значної частини респондентів, міліціонери більш сміливі і мужні, ніж інші люди.

Дані стереотипи поширені серед респондентів незалежно від їх статі, віку і, що найголовніше, контактів із представниками міліції. Іншими словами, сформовані установки настільки сильні, що реальність сприймається вибірково, у залежності від збігу чи розбіжності з ними.

Населення відзначає брутальність міліції, її черствість, відсутність бажання допомагати людям без грошей («хто перший подав заяву – той і правий, міліція не розбирається», «щоб подати заяву й одержати якийсь результат, потрібно мати в міліції знайомих», «якщо щось трапилось, то міліція б'є усіх, не розбираючись»).

У 2004 р. 72% респондентів вважали, що працівники міліції поведуться зверхньо, демонструючи силу, владу, хоч, на їх думку, повинні спілкуватися з пересічними громадянами коректно, по-діловому (так вважають 91% опитаних).

Показовим є те, що близько половини населення навіть не береться висловлювати думку щодо міліції. Певне, це свідчить, що вони мало знають цю структуру, не мають точної, заснованої на власному досвіді інформації про неї і, відповідно, відмовляються відповідати. 59% опитаного населення вважає, що їх уявлення про міліцію може бути помилковим. Ця

група респондентів висловлюється дуже обережно стосовно довіри або недовіри до міліції.

На специфіку соціальних уявлень населення щодо ОВС впливає те, що вони мають складну структуру, що складається з великої кількості служб та підрозділів, роботу багатьох з яких люди навіть не уявляють. Але в ситуації низької поінформованості, образ конкретних працівників, як правило, переноситься на всю систему ОВС взагалі, незважаючи на те, до якого структурного підрозділу вони належать. Таким чином, за частковим складається враження про ціле, за випадковим (часто-густо) – про закономірне. Відбувається сприйняття усіх відділів, підрозділів, груп, з яких вона складається, як єдиного цілого.

Оцінка населенням діяльності ОВС здійснюється через оцінку роботи конкретних працівників і в першу чергу тих, хто знаходиться на очах у громадськості (працівники чергових частин, дільничні, працівники патрульно-постової, паспортно-візової служб, дозвільної системи, ДАІ). Тому будь-яка хибка: прояв формалізму, грубості, нечуйності стосовно громадян і їхніх проблем, навіть з боку одного працівника, проявляється громадською думкою в негативній оцінці всієї роботи ОВС.

У дослідженні 2004 р. вивчався ступінь довіри до різних служб. Виявлено було, що у відношенні до більшості служб населення виказує нейтральність оцінок. Це може бути пояснено незнанням роботи цих служб, оцінкою їх діяльності за чутками, випадковою інформацією, згідно з уже сформованими стереотипами. Найменший рівень довіри спостерігався до ДАІ, порівняно більший – до паспортної-візової служби та карного розшуку.

Якщо стосовно усіх служб ОВС населення може й не мати певних уявлень, то щодо однієї з них – дільничних інспекторів міліції, які за специфікою своєї роботи повинні контактувати з усіма групами громадськості, існування об'єктивних соціальних уявлень є необхідністю. Без них існування довготривалої взаємодії, відносин партнерства, які так необхідні в їх роботі, стає неможливим.

Тому окремо треба розглянути професійні та особистісні якості, якими наділяють пересічні громадяни дільничних. За даними останнього дослідження 2004 р., не змогли дати їм оцінку від 51% до 61% респондентів. Це досить тривожний показник, оскільки у реальному житті ці люди будуть керуватись розповсюдженими негативними стереотипами, що заважатиме співробітництву, ускладнить роботу дільничних.

Думку тієї частини респондентів, яка оцінила дільничних, можна вважати досить позитивною. Так, респонденти приписують дільничним такі якості, як оперативність, професіоналізм, організованість, справедливість, чесність, порядність, працелюбність, сміливість.

Єдиною негативною характеристикою, яка, на думку респондентів, віражена досить сильно, є небажання допомогти простим людям. Але саме ця характеристика може перекреслити всі надії на співробітництво. Оскільки, які б інші позитивні якості не мав працівник міліції, уявлення про нього, як про когось «чужого», хто захищає інтереси влади та грошей, відбиває бажання йти на контакт. Останнє можливо тільки за умови впевне-

ності, що допомога з боку населення буде винагороджуватись (і не обов'язково матеріально), що міліція створена «для нас», тому й має з «нами» спільні цілі та завдання.

Таким чином, у значній частині населення не існує сталих уявлень про ОВС. Незважаючи на те, що громадяни бачать працівників міліції майже щодня, вони не отримують достатньо повних даних, щоб чітко ідентифікувати міліцію взагалі, і її окремі підрозділи зокрема. Проблеми у міжособистісному спілкуванні з окремими службами у обмеженій категорії населення досить часто ведуть до необґрунтованих узагальнень та виникнення негативних стереотипів, які потім розповсюджуються серед інших груп. Останні сприймають ці стереотипи як належне, оскільки, по-перше, необхідно заповнювати нестачу інформації, а по-друге, якщо людина або організація недостатньо знайомі, то є всі підстави їх побоюватись і, відповідно, довіряти негативним чуткам про них. Виходячи із специфіки описаних соціальних уявлень, що розповсюджені в нашому суспільстві, можна стверджувати, що для частини населення, яка в кращому випадку становить половину, а в гіршому – дві третини від загального числа, співробітництво з працівниками міліції залишається справою майбутнього.

М.М. Агеєв

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВИЛ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ

Загальновідомо, що зловживання наркотиками і їх незаконний обіг є загальносвітовою проблемою. Успіху у цій діяльності, ефективності протистояння цим злочинним явищам можна досягнути комплексними заходами, коли на це будуть спрямовані зусилля практиків та теоретиків. Правильне визначення предмета цих злочинів надасть змогу результативніше спрямовувати заходи боротьби з вказаними негативними проявами у суспільстві.

Досліджували цю проблему в різні періоди такі вчені, як Е.А. Бабаян, О.М. Бандурка, Е.Г. Гасанов, В.О. Глушков, О.М. Джужа, С.П. Дідківська, М.О. Дугушкін, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнецова, І.П. Лановенко, А.С. Лічко, Н.А. Мірошниченко, Г.М. Міньковський, А.А. Музика, А.Н. Мусаєв, О.В. Наден, С.В. Нікітенко, М.І. Омігов, Р.М. Павленко, В.О. Соболев, І.П. Рушенко, М.П. Селіванов, В.М. Смітєнко, В.П. Філонов, С.В. Фесенко, М.С. Хруппа, Д.О. Штанько та інші.

Мета статті полягає у розкритті проблемних питань предмета злочинів, пов'язаних з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Правильне визначення предмета злочинних діянь, пов'язаних з порушенням встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку та конопель і порушенням правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів,